

Al-dunai kalandok

G u b a S z i l v i a

Az Al-Duna vidéke sokunk számára egyet jelent a Jókai Mór regényeiben megidézett titokzatos tájjal, misztikus lakóival, veszélyes dunai örvényekkel és az általuk elnyelt emlékekkel. A Kazán-szoros mentén élők sorsa 1963-ban pecsételődött meg végleg, amikor a jugoszláv pártvezetés és a Román Szocialista Köztársaság kormánya stratégiai fontosságú erőmű létrehozásáról állapodott meg. A grandiózus vállalkozás során 6 év alatt épült meg a Vaskapu Vízierőmű, amely ma is két ország (Szerbia és Románia) áramellátásának 10–15%-át adja. Közben a Duna visszaduzzasztása miatt a vízszint megemelkedett, a folyó partján létesült korábbi települések (szerb oldalon 7, román oldalon 11) víz alá kerülve megsemmisültek. Régészeti szempontból azonban volt a vállalkozásnak pozitív hozadéka is: az elárasztás előtti régészeti kutatásoknak köszönhetően itt került elő az egyik legrégebbi európai kultúrkör névadó lelőhelye: Lepenski Vir.

Emberi arcot formáló kőszobor

Az Al-Duna ma a Vajdaság déli csücskében fekvő Palánk, valamint a szerb–román–bolgár hármashatár közelében található Negotin települések közötti szakasza természetes határvonal a modern szerb és román állam között. A határvonaltól délre, a szerb partvonalat követve találjuk a Djerdap Nemzeti Parkot, melynek nyugati kapujában áll Galambóc vára, képzeletbeli keleti végpontján – már román oldalon – Szörényvár. E két település között, a „Lepeni örvényben”, a Duna és a Koršo-hegy által határolt kis területen fekszik Európa egyik rejtett bölcsője, Lepenski Vir.

Az egykori település feltárt (és valószínűleg feltáratlan) része ma a Duna vízszintje alatt húzódik. Az eredeti lelőhely feletti magasparton az ásásokat követően még az 1970-es években újraépítették a házakat és az ásási dokumentáció (rajzok, fotók, archív filmfelvételek) alapján rekonstruálták az egykori település több száz négyzetméternyi területét az ott talált eredeti tárgyakkal, hálalapozásokkal és berendezésekkel. Az elavult és az eredeti funkcióját már betölteni nem képes védőépület helyén 2008-ban – részben az Európai Unió finanszírozásával – komplex látogatóközpontot hoztak létre. A 2300 tonnányi acélháló üvegszerkezet egyedülálló vállalkozás volt egy rekonstruált régészeti lelőhely védelme érdekében.

Trapéz alakú ház kövekkel kirakott szögletes tüzelőberendezéssel

A lelőhely létezésére 1960-ban egy helyi lakos hívta fel a belgrádi régészeti intézet munkatársainak figyelmét, akik még ugyanabban az évben Dragoslav Srejić vezetésével helyszíni szemlét is tartottak. Közvetlen a Duna mentén, egy patkó alakú homokpadon a szakemberek néhány kerámiatöredéket találtak, amiket a korai neolitikum idejére kelteztek. A leletanyag szegényes volta miatt akkor azonban egyéb régészeti kutatásra nem került sor. 1965-ben Srejić újra a helyszínen járt, és csalódotan tapasztalta, hogy a Duna áradása a homokpad egy részét megsemmisítette, sőt a magasabban fekvő egykori római őrtorony maradványai is a felszínre kerültek. Akkor derült ki, hogy annak alapozása a kőkori település rétegeit és jelenségeit teljesen megbolygatta, így az őskori lelőhely kutatása nem sok reménnyel kecsegtetett. Ennek ellenére egy kisebb régészeti feltárás elvégzése mellett döntött. Az első két kutatóárokban, mintegy 50 négyzetméteres területen néhány ásonyom mélyen a kora neolitikumból származó leletek kerültek elő, kőeszközök, agyagból készült edények és oltárok töredékei. Nagy volt azonban a meglepetés, amikor a feltárt és dokumentált első lakóréteg alatt további, az előzőektől teljesen eltérő műveltség tárgyi emlékei és települési jelenségei kerültek elő. A lelőhely a maga teljességében csak a következő évben került a felszínre: trapéz

Ada Kaleh (Aidakalessi vagy Új-Orsova) az Al-Duna talán egyik legismertebb, ugyanakkor legtragikusabb sorsú szigete. Az alig fél kilométer széles és másfél kilométer hosszú sziget történetére vonatkozó adatok az ókori görög történetíróktól maradtak ránk, akik (pl. Hérodotosz) Cyraunis néven említik. A török elnevezés jelentése erődsziget vagy szigetvár, amely utal az osztrákok által 1669-ben felépített erődre, melynek célja a törökök távoltartása volt. A törökök kiűzése után számos alkalommal váltott gazdát, hol török, hol osztrák kézen volt, majd 1789-ben a békekötés értelmében átengedték a törököknek. 1849-ben a menekülő magyar felkelők – köztük Kossuth Lajos is – a szigetre érve hagyták el Magyarországot. A sziget később az Osztrák–Magyar Monarchia fennhatósága alá került, ám török területnek számított, lakosai adó és vámmentességet élveztek. Épp ezért nem véletlen, hogy az egyik fő megélhetési forrás épp a csempészség volt. A szigeten egykor fontos stratégiai szerepet betöltő erődöt az elárasztás előtt szakemberek felmérték, a faragott kövek egy részét a közeli Šimian szigetére szállították, ahol eredeti méretben újra felépítették. A sziget egyéb épületeit, köztük a mecsetet, lakóházakat, a dohánygyárat végleg elnyelte a Duna.

alakú lakóházak négyszög alakban kövekkel kirakott tüzelőberendezésekkel, speciális településszerkezeti megoldásokkal. A természettudományos kormeghatározás eredményei alapján a legkorábbi megtelepedés Kr. e. 9500 és 7500 közé volt datálható, a mezolitikum – azaz a középső kőkor – legkorábbi időszakára (ez az úgynevezett Proto-Lepenski Vir periódus). A település első lakói hasonló természeti környezetben éltek, mint amit ma is tapasztalunk: a Duna homokpadja kedvező feltételeket, többek között védeltséget, könnyen megközelíthető folyószakaszt biztosított, a környező erdők pedig vadban gazdag területeket. Az első házaikat közvetlenül a Duna partján, a vízfelülettől mintegy 5–10 méterre építették, egymástól alig 5–12 méter távolságban. A házakból kevés értékelhető régészeti nyom maradt meg, csupán a kövekből összeállított tűzhelyek szolgáltatott bizonyítékot a házak létezésére. Egyértelműen több információt és valódi szenzációt a második és harmadik települési szint rejtett. A mezolitikum végén (Lepenski Vir I. és II. periódus, Kr. e. 6300–5900) létesített településen, két lakószinten, kb. 2500 négyzetméteren tárták fel a kultúra épületeit, szakrális jelenségeit és temetőjét. Az épületek alapformája a trapéz volt, a legszembetűnőbb berendezési tárgya pedig a Duna vonalára merőlegesen, az épületek hosszanti tengelyében és a bejáráshoz közel kialakított tüzelőberende-

zés. Itt elsőként jelentek meg az épületekben a házioltárként értelmezett faragott kövek, amelyek közepére sekély mélyedést véstek. Szintén szimbolikus és rituális jellemzőkkel ruházzák fel a kutatók a tűzhelyek körül, háromszög alakban felállított kövekből kialakított jelenségeket (házi oltárok?). Néhány épület méretében eltért a többitől: ezeket közösségi épületként értelmezik.

A legimpozánsabb leletek azonban kétségkívül azok az emberi és/vagy állati vonásokat is mutató faragott kőszobrok, amelyeket egyedülálló művészeti alkotásoknak tekinthetünk. A házak belsejéből, a házioltárok közeléből kerültek elő, egyes értelmezés szerint a közösség védőszellemei vagy az őselődök képmásai lehetnek.

Lepenski Vir a felfedezése idején és azóta is egyedülálló régészeti műveltség, bár az azóta eltelt időben az Al-Duna mentén mind szerb, mind román oldalon a kultúra több lelőhelye is ismertté vált (pl. Vlasac, Padina, Hajdučka Vodenica, Cuina Turcului stb.). Fontosságát az adja, hogy a mai tudásunk alapján ez az első tudatosan tervezett, szinte urbanisztikus jegyeket is mutató őskori település Európában.

Az Al-Duna vidéke egyébként a későbbi korokban is hozzájárult a világtörténelem alakításához: itt szűnt meg például az önálló dák királyság, és született meg a római Dacia provincia is. Az eseményeknek a római fórumon felállított Traianus-oszlop állít emléket. Itt, az Al-Dunán a harci eseményeken bőven túlmutatnak azok a mérnöki vállalkozások, amelyek során a szárazföldi és vízi közlekedést egyaránt szinte forradalmasítva távoli területeket vontak be a birodalom közlekedési hálózatába. Ennek egyik része a Dunát kísérő út kialakítása volt, amely később egészen a legújabb korig használatban maradt. Csupán az 1970-es években tűnt el végleg a Duna vízszintje alá. A mérnöki vállalkozás sikerét és a területet meghódító római császár, Traianus (98–117) nagyszerűségét egy sziklafelirat is dicsőíti, amelyet közvetlenül a Duna fölötti sziklafalba véstek – de ma már ez a felirat sem az eredeti helyén található, a fent említett dunai erőmű felépítése miatt a 300 tonna súlyú sziklatömböt pár tíz méterrel a Duna egykori vízszintje fölé rögzítették.

Közvetlenül a folyó fölött, egy kisebb völgybe ékelődve a határ román oldalán szigorú szemekkel kémleli Traianus tábláját Decebal (87–106) hatalmas, sziklába vésett morcos képe. A dákok utolsó királya Traianus császár ellen harcolt az Al-Duna vidékén. Azt is gondolhatnánk, hogy a sziklavésést több száz éve hirdeti a nagy dák uralkodó hőstetteit, ám az igazság az,

Decebal dák király sziklába vésett portréja

hogy egy román milliós a rendszerváltás utáni években rendelte meg a szobrot, amely közel 10 évig készült. Egy alpinista csapat dolgozott a 25 méter széles és 40 méter magas faragványon, amely a maga nemében a legnagyobb Európában. A szobor mindenesetre az amerikai Rushmore Nemzeti Emlékhely elnökeinek arcképeire is emlékeztet.

Traianus császár egyéb építészeti emlékekkel is hozzájárult az Al-Duna közlekedésének korszerűsítéséhez: hidat építtetett, amely egy másik római tartományt,

Moesia Superiort kötötte össze Dacia provinciával. A híd tervezője – s egyúttal a kor sztárépítész – a damaszku-szi Apollodorus volt, a híd pedig a korhoz képest szinte rekordidő alatt (103 és 105 között) készült el, a második dák háborút megelőzően (részben egyébként annak előkészítése gyanánt). Az 1135 méter hosszú híd alapját 20, téglá, kő és speciális habarcs elegyével felhúzott masszív pillér alkotta, erre került az ácsolt faszervezet. A partról induló 1-1 pillér a mai napig is áll, a Duna medrében pedig a természetes módon vagy emberkéz által lerombolt pilléreket dokumentáltak. Legutóbb 1996-ban volt olyan ala-

Emberi arcot formáló kőszobor

csony a Duna vízállása, hogy néhány pillér ismét a felszínre bukkant. A híd mindkét oldalán

1-1 római erőd állt: Moesia tartományban Pontes erődje (a mai Kladovo közelében), Dacia tartományban pedig Drobeta erődje a mai Szörényvár (Turnu Severin) elődjeként.

Ha az Al-Duna vidékén a természeti látványosságokon túl egyéb érdekességekre is vágunk, érdemes nyitott szemmel járni, hiszen a térség régészeti lelőhelyei megérnek egy-egy pár órás kitérőt, amelyek akár évezredekkel is visszarepíthetik az embert az időben.

